

ФРАНК ШИРМАХЕР

PAYBACK

Издаването на това произведение е подкрепено от литературната мрежа ТРАДУКИ, членове на която са Федералното министерство за европейски и международни работи на Република Австрия, Външно министерство на Федерална република Германия, Швейцарската културна фондация Про Хелвеция, КултурКонтакт Австрия, Гьоте-институт, словенската Агенция за книгата ЈАК, Културното министерство на Република Хърватия и фондация С. Фишер.

traduki

Die Herausgabe dieses Werks wurde gefördert durch TRADUKI, ein literarisches Netzwerk, dem das Bundesministerium für europäische und internationale Angelegenheiten der Republik Österreich, das Auswärtige Amt der Bundesrepublik Deutschland, die Schweizer Kulturstiftung Pro Helvetia, KulturKontakt Austria, das Goethe-Institut, die Slowenische Buchagentur JAK, das Ministerium für Kultur der Republik Kroatien, das Ressort Kultur der Regierung des Fürstentums Liechtenstein, die Kulturstiftung Liechtenstein und die S. Fischer Stiftung angehören.

Франк Ширмахер

РАУВАСК

*Защо сме принудени в информационната
епоха да правим това, което не искаме да
вършим, и как можем да възвърнем контрола
върху собствения си разум?*

Превод от немски

Тотка Монова

Милен Милев

PAYBACK

Warum wir im Informationszeitalter gezwungen sind zu tun,
was wir nicht tun wollen, und wie wir die Kontrolle über
unser Denken zurückgewinnen

© Frank Schirmmacher

© 2009 by Karl Blessing Verlag, München
a division of Verlagsgruppe Random House GmbH, München, Germany

Translator: Totka Monova, Milen Milev, 2012

© of the translation: S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

© Фондация С. Фишер по поръчение на програма ТРАДУКИ – за
превода

© Тотка Монова, Милен Милев, превод

© Александър Александров, консултант на превода

© APART STUDIO, дизайн

© Парадокс, 2014

ISBN 978-954-553-166-8

Компютрите никога не капитулират
Нейтън Мирволд

Човешките същества никога не пропадат
Анонимен

СЪДЪРЖАНИЕ

ПЪРВА ЧАСТ

Защо правим неща, които не желаем да вършим

МОЗЪКЪТ МИ ОТКАЗВА /13

НОВИЯТ МОЗЪК /21

**НАШИЯТ МИСЛОВЕН АПАРАТ
СЕ ПРЕОБРАЗЯВА /28**

ЗАЩО ЛЕКАРЯТ НЕ МОЖЕ ДА ПОМОГНЕ /36

ДИГИТАЛНИЯТ ТЕЙЛЪРИЗЪМ /39

**ЗАЩО НИЕ ВСЕ ПОВЕЧЕ И ПОВЕЧЕ
СВИКВАМЕ С МАШИНИТЕ /46**

КАК СЕ ОТУЧИХМЕ ДА ЛЕТИМ /49

ХАОС В КЪСАТА ПАМЕТ /56

МУЛТИТАСКИНГ Е ТЕЛЕСНО НАРАНЯВАНЕ /60

КОМПЮТРИТЕ НИ РАЗГАДАВАТ /65

**КОМПЮТРИТЕ НЕ МОГАТ
ДА РАЗКАЗВАТ ИСТОРИИ /72**

ИСКАМЕ ДА БЪДЕМ КАТО ТЯХ /75

НАЙ-ГОЛЯМОТО РАЗОЧАРОВАНИЕ В ЖИВОТА
НА ЕДИН КОМПЮТЪР /80

МЕТАМОРФОЗАТА НА ЧОВЕКА
В МАТЕМАТИКА /85

РЕЦЕПТИ ЗА РАЗФАСОВАНИЕ И
ПРИГОТВЯНЕ НА ХОРА /96

КОГАТО ХОРАТА НЕ МИСЛЯТ /99

ДИГИТАЛНИЯТ ДАРВИНИЗЪМ /102

КЪДЕ ЗАПОЧВА КОМПЮТЪРЪТ,
КЪДЕ ПРЕСТАВА ДА ДЕЙСТВА МОЗЪКЪТ? /121

КАК ИНСТРУМЕНТЪТ ПРЕРЕБОТВА
СВОЯ СЪЗДАТЕЛ /126

ЕРАТА НА НЕЖНИТЕ И ПОЛЕЗНИ ВЛАДЕТЕЛИ /133

ВТОРА ЧАСТ

Как да си върнем контрола над нашето мислене

АРОМАТЪТ, КОЙТО ПАРАЛИЗИРА ВОЛЯТА НИ /137

НАУКАТА ЗА ИЗНОСВАНЕТО
И ПРОФЕСИОНАЛНОТО ИЗЧЕРПВАНЕ /142

НИЕ СМЕ СЛЕПИ ЗА ТОВА,
КОЕТО НЕ ОЧАКВАМЕ /147

ЕКСПЕРИМЕНТЪТ COUNTER-CLOCKWISE /157

МОДА, ТЕНДЕНЦИИ, ФИНАНСОВИ БАЛОНИ,
ХАЙП /163

СЛУЧАЙНОСТИ, КОИТО ВСЪЩНОСТ
НЕ СА ТАКИВА /173

БЪДЕЩЕТО НА ОБРАЗОВАНИЕТО /176

ИГРА НА СТЬКЛЕНИ ПЕРЛИ /186

БЛАГОДАРНОСТИ /191

ИЗТОЧНИЦИ И КОМЕНТАРИ /192

ПЪРВА ЧАСТ

**Защо правим неща,
които не желаем да вършим**

МОЗЪКЪТ МИ ОТКАЗВА

Що се отнася до мен, трябва да призная, че не се чувствам дорасъл за духовните изисквания на нашето време. Аз контролирам своя поток от данни, моите SMS-и, моята електронна поща, моите feeds и tweeds, новинарските страници, обажданията по мобилния телефон и информационния поток също както авиодиспечерът въздушния трафик – винаги готов да предотврати катастрофа и винаги нащрек да не пропусне най-важното. Без Google ще се почувствам отхвърлен и няма да мога дори да си потърся или поръчам майстор за някой ремонт.

Ако утре бъда лишен от интернет или от компютъра, това не би било просто раздяла от доставчика, а краят на моите социални връзки, нещо, което дълбоко би ме разстроило.

В деня на моето първо причастие, когато получих като подарък компютъра за игри Logikus на фирмата „Космос”, бях щастлив да се включа в надпреварата във „въоръжаването“ с най-нови технологии. Когато закупих първия компютър Amstrad, вече познавах Закона на Мур, според който скоростта на процесора се увеличава на всеки две години.

Разбирам от инструкции за обслужване на машини толкова малко, колкото и всички останали, но със самите уреди започвах да си служа много скоро. Никога не съм се притеснявал от боравене с компютри. Пращам SMS-и, хора, които не познавам, следват моя неизползван Туитър акаунт, знам къде да потърся в интернет отговор на мои въпроси. Искам да кажа, че не съм абориген в епохата на интернет.

Споменавам изобщо всичко това, за да не ме заподозрете в следващия абзац в неспособност да обогатявам знанията си.

Но нещо не се връзва. Мозъкът ми нещо отказва. Действително си въображавам, че съм равностоен със събеседниците си и нямам впечатлението да разбирам света днес по-малко от преди.

Проблемът е моят интерфейс човек-компютър. „Мозъкът не е нищо друго освен машина от месо“, е казал преди няколко десетилетия подигравателно Марвин Мински, един от основателите на информатиката. А моята „машина от месо“ очевидно не е вече особено добра.

Сякаш моят уеб-браузър работи междуременно на две платформи, едната в моя компютър, а другата на по-бавната версия в главата ми. За да може, въпреки това, един мобилен телефон с малка мощност да покаже уеб сайт, натъпкан с всевъзможни технически игрички, програмистите изнамериха един метод, който се нарича „graceful degradation“*. Уеб сайтът се представя скромно, за да не нарани достойнството на телефона, който в случая е представител на по-бедните си роднини.

Отношението на моя мозък към информационната лавина е това на постоянната *достойна деградация*. Аз усещам, че крайната конфигурация в главата ми разполага с ограничени функции и в своята конфузност започва да усвоява голям обем погрешни неща.

Аз обаче имам своето достойнство. Твърдя, че има много хора в моето състояние. Смятам, че се е стигнало до обратна връзка, за да цитирам една любима фраза на компютърните специалисти, която източва, изяжда онази част от нашето внимание, което по-рано посвещавахме на нас, за да ни се връща като празна обвивка. Те наричат това *feed-back*, или обратна връзка. Но кой се храни с нашето внимание?

Нищо не отива на вятъра – нито един SMS, нито един имейл, нито едно запитване, никакъв Tweet, никакво кликване не се губи. Нищо не изчезва и всичко се съхранява в базата данни. Ние храним с мислите си, с думите си и имейлите си

* Graceful degradation (англ.) – „достойна деградация“. – *Бел. прев.*

нарастването на един гигантски синтетичен мозък. Това не е одухотворяване на един технологически процес. Точно това се случва, както ще разберем от тази книга.

Струва ми се, че много хора вече забелязват каква цена плащаме. Буквално. Понякога това завършва с фиаско. Както това се случило с професор Лоуренс Лесиг, който преди няколко години обяви „имейл-банкрут“, след като в пощенската му кутия се натрупали хиляди непочетени имейли и той дори след осемдесет часа нямал никакъв обзор.^{1*}

Аз още не съм готов да обявя банкрут. Но аз не мога да се концентрирам, забравям и мозъкът ми не се справя с всяко едно разсейване. Вечно живея с чувството, че пропускам информация или я забравям и не съществува никакъв риск мениджмънт, който да ми помогне. И най-лошото: аз не знам, дали това, което знам, е важно, или това, което съм забравил, е неважно. Всеки ден многократно съм подложен на състояние на фалшива аларма, със всичко свързано с нея. Не е далеч времето, когато бих могъл да се причисля към все по-нарастващата група японци, които не само че системно пропускат спирката на метрото си, но все по-често забравят, как въобще се нарича тя.

Накратко: аз съм подложен на онова изяждане.

Това е едно колкото горчиво, толкова и тягостно прозрение. Човек не може да се отърве от него с изключването на монитора. Непрекъснато срещаш хора, които непрестанно ползват мобилен телефон, получават имейли, движат се с лаптопите си и всеки път, когато говоря по телефона, чувам това заразно почукване по клавиатурата, защото събеседникът ми клика, пише, докато разговаря. Всяка секунда в света се разпространяват хиляди информации, които вече не съобщават резултати, а съвпадения. Резултати от избори се споделят в Туитър. В Ню Йорк един съдия поиска освобождаването на съдебен заседател, защото се разбрало, че в разрез

* Тази и всички следващи бележки, означени с цифри са отправка към раздела “Източници и коментари” в края на книгата. – Бел. ред.

с изискванията, е споделял в Google скритите причини на съдебната процедура. Установило се, че още осем съдебни заседатели правили същото, заради което цялата процедура била преустановена.

В Арканзас съдебен заседател редовно синхронизирал съдебен процес чрез Туитър, в Пенсилвания друг съдебен заседател поставил в акаунта си във Фейсбук необявената още присъда.² Всяка една от тези информации не само е написана и изпратена, тя трябва също да е получена и прочетена.

Новата едновременност на информацията има сестраблизначка, която сме кръстили „Multitasking“*.

Всички ние, които се вираме в мониторите, сме хора пред хранилките – също като гордите притежатели на терапиуми, които изсипват храна на невидимите животинки в стъклените кафези. Има някаква припряност, сякаш някой би примрял от глад. Имам усещането, че хората, които познавам, говорят все по-бързо, сякаш не могат да разчитат, че разполагат с достатъчно време, за да могат да ги изслушат, тъй като информационната конкуренция е ужасно голяма.

Обезпокояващо е, че това се случва и на други като мене. В моята електронна поща от няколко дни има съобщение от издателя на едно американско литературно списание. Оплаква се, че докторантите му с труд четели Фокнър, а и той самият не можел да чете повече стара литература, защото бил заразен от темпото на съвременните информационни източници.

Ние, претоварените с информация, трябва да си го признаем.

Неотдавна в статия за „Ню Йорк Таймс“, философът Даниел Денет оживи по един чудесен начин жанра на интелек-

* Набор от много развиващи се във времето процеси, свързани с предвиждането, проследяването и изпълнението на десетки планирани задачи, като едновременно възникват нови и нови, които трябва да бъдат вписани в цялостния процес на мониторинг и контрол на изпълнението. – *Бел. прев.*

туалното самообвинение. А от него можем да научим: „Ние не сме малцинство, вероятно сме страдащото мнозинство.³ Ние сме на- всякъде. Ние бихме могли да бъдем вашите братя и сестри или вашите дъщери и синове. Ние сме медицински сестри и лекари, полицаи и учители, журналисти и учени. Ние също сме в детските градини и в училищата. И всеки ден идват нови и нови.

Това е процес без аналог. Един процес, в който се конкурират по между си не глупости, а интелигентности. Ако би ставало въпрос за глупост или загуба на време, за уронване на достойнството на човека и интелигентността, за подкопаване на най-добрите страни на съзрателя, то тогава е достатъчно да хвърлим само един поглед на булевардните формати на частната телевизия. Американският изследовател на комуникациите Клей Шърки, съвместно с IBM, доста точно е изчислил духовното разточителство – целият проект Уикипедия, според Шърки, всеки написан ред на всички езици акумулира 98 милиона часа човешко мислене. Това е една гигантска цифра. Тя става обаче относителна, когато се разбере, че само през един произволен уикенд, всички телевизионни зрители в САЩ гледат общо 98 милиона часа чиста телевизионна реклама.⁴ Тези 98 милиона часа уикипедия Шърки нарича „когнитивна принадена стойност“. Който говори за дигиталната епоха, той не говори само за една медия. Той говори за една фабрика за мисли. Може и да има много глупости в интернет, но там също така се съревновават невероятни интелигентности – не само в текстове, но преди всичко и на първо място в невидимите компютърни програми, които ни насочват. Зад тях стоят истинските програмни директори на нашия живот. Между тях са няколко от най-умните хора в света.

Няма вече хора, които да се съмняват, че сме навлезли в нова ера, но съмненията относно това, къде ни води тя, растат с всеки ден.

Чувството за разсеяност и за безполезност не е в проти-

воречие с гигантските количества данни, които ежедневно се запаметяват, а е техен резултат. Нищо не отива на вятъра и нищо не остава без отговор. Според едно изчисление на университета Бъркли, през 2003-а година, на всички известни носители на данни, от принтера до интернет, са запаметени 5 ексабайта* **нова** информация. Невъобразимата цифра отговаря на броя на всички изговорени някога от хората думи на планетата.⁵ Най-новото изследване, което ще се публикува през 2010-а, ще отбележи една по-нататъшна информационна експлозия. Всяка една от тези информации се произвежда и препраща от някого и от някой друг се прочита и запаметява. Сред тях има много излишни неща, тъй като всеки участва в писането на големия световен текст, но също така има и неизброими разсъждения и познания, които според нашите разбираня за интелигентност би трябвало да засягат и интересуват всички ни. „Няма достатъчно мозъци, които да поберат тази експлозия на хора и идеи – пише с примирение философът Даниел Данет.⁶

Информациите изяждат нашето внимание, то е храна за нея. Но няма достатъчно внимание за новите информации, няма дори в нашия личен живот. Когато експлозивното нарастване на населението се сблъска с недостига на храна, възниква борбата за оцеляване според еволюционната теория на Дарвин. Измират видове, други оцеляват, това го знаем, защото Чарлс Дарвин е чел „Теорията за народонаселението” на Томас Малтус и по този начин е развил своята теория за еволюцията. Нашите глави са се превърнали в платформи на дарвинистката борба за оцеляване между информации, идеи и мисли, и колкото повече наливаме от собствения си интелект в синтетичния мозък на световната мрежа, толкова

* Ексабайт (ЕВ) е обем информация, записана в цифров, двоичен вид, равна на 1018 байта. 1 ЕВ е равен на 1 099 511 627 776 мегабайта (МВ). За сравнение – един 80-минутен компакт диск съдържа 700 МВ информация. Пространството, или „облакът” от 1 ексабайт би побрал информацията, съхранявана на 1,6 милиарда от тях. – *Бел. ред.*

по-силно бивама въвличани в тази борба. Тя вече засегна издателства и вестници, телевизии и музикалната индустрия.

Но да не си правим илюзии. Дарвинистката борба за оцеляване се готви да посегне на живота на всеки един, да посегне на неговата комуникация с другите, на възможностите на паметта му – най-големият враг на новите информации, да посегне на социалния му живот, на израстването му в професията и в живота, които отдавна са станали съставен елемент от дигиталния Космос.

Трите идеологии, които промениха най-осезателно живота на хората през последните две столетия, бяха тейлъризмът – „оптимизирането на работния процес“ с хронометър и принуда за по-голяма ефективност, – марксизмът и дарвинизмът. Тези три светогледа се срещат в дигиталната епоха в една „персонализирана“ форма, не като идеология, а като практика от живота. Тейлъризмът под формата на мултитаскинг, марксизмът под формата на безплатна информация, но също и като самоексплоатираща се микро-дейност в интернет, от която Google се възползва много добре, и дарвинизмът под формата на предимството за онези, които първи са се добрали до решителната информация.

Тази книга иска да покаже, как информационната експлозия променя нашата памет, нашето внимание и нашите духовни способности, как физически се променя нашият мозък, процес, сравним само с мускулните и телесни промени на хората в епохата на индустриалната революция. Няма човек, който да се измъкне от тази промяна. Но това е самоподготовка за една несравнимо по-голяма промяна. Тази промяна отива много по-далеч от общуването чрез мобилни телефони и компютри, от мултитаскинга и масовата интелигентност. Тя означава настъпването на нова ера, която според учения Джордж Дайсън ще се отличава с една нова интелигентност. Това, което ние изживяваме в момента като едно духовно претоварване от новите технологии и същевременно изпитваме физическа радост от тях, са само физическите

болки, които ни причинява приспособяването към тази нова интелигентност.

Дигиталното общество е на път да препрограмира вътрешния си живот. В цял свят компютрите са започнали да сливат своя интелект и да обменят вътрешния си режим; от няколко години хората са тръгнали по техния път. Докато са ръководени от машините, хората ще бъдат безнадежно превъзходани. Ще се изяждаме от страх да не пропуснем нещо и от принудата да консумираме всяка една информация. Ще се отучим да мислим самостоятелно, защото няма повече да знаем, кое е важно и кое не е. И ще се подчиним в почти всички области на авторитарното господство на компютрите. Защото мисленето се изнася буквално навън; то напуска вътрешния ни мир и се развива върху дигитални платформи. Чувството, че животът е математически предопределен и че нищо повече не можеш да промениш в собствената си съдба, е един от документирания ефект на информационната лавина.

Но в интернет и в дигиталните технологии се крие също и един огромен шанс. Защото има изход, който е толкова достъпен днес: перфектността на разработваните системи ни помага, ако можем да си позволим, да бъдем по-малко перфектни, дори да подхраним с нашите недостатъци и непълнота в себе си онова, което компютрите нямат и за което би трябвало да ни завиждат – това са креативност, толерантност и самообладание.